

בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)

רח' האדמו"ר מצאנז 10

בני ברק

שיעור ממורנו ורבינו

מרא דאתרא דשכונת "אדמור מצאנז-והסביבה"

מורנו הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

התוכן:

1. שאלות שכיחות בעניני לשון הרע. (ליל שב"ק אח"ק)

ליל ש"ק פ' אחרי – קדושים תשפ"א

שאלות השכיחות בהלכות לשון הרע

מעשה שהיה בראובן שראה ששמעון רצה לקנות דבר בחנות מסויים, וראובן ידע שהמחירים שם הם הרבה יותר יקרים מכל שאר חנויות בעיר משום שהוא מפקיע שערים, ולכן הסתפק האם מותר לומר לשמעון שלא יקנה שם משום ההפרשים הגדולים במחירים.

שיטת החפץ חיים שחייב להזהיר את הקונה אם הוא מכיר המוכר כמי שרוצה לרמות הלקוחות

כ' החפץ חיים (הלי רכילות כלל ט' ס"י) וז"ל אם הוא רואה שאחד רוצה להכנס לחנות לקנות סחורה אצל אחד, והוא מתבונן בטבע האיש ההוא כי הוא איש תם (היינו, שאיננו חריף כ"כ להבין ערמומיות בני אדם), והוא מכיר את טבע בעל החנות ההוא, שכל תשוקתו וחפצו הוא להשיג איש כזה לרמותו, אם בסחורה או במדות ובמשקלות או במקח, צריך לספר לו את ענין החנות ההיא, ולהזהירו שלא יכנס בה, אפילו אם כבר פסק עם בעל החנות ההיא שיקנה אצלו עכ"ל.

האם מותר לספר שהקבלן אינו עומד בלוח זמנים

ומה"ט פסק מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א שמותר לספר על קבלן שאינו עומד בלוח זמנים, ותמיד מסיים עבודתו לאחר הזמן (הובא בבקש שלום עמוד ל"א), אמנם הגר"מ שטרנבוך שליט"א (קב ונקי תשס"ו) פסק לענין סיפור של רמאות על מי שרוצה להתקבל לעבודה, שאם הדבר אינו חורג משקר המצוי בענין זה, אין לספר את הדבר, משום שעל דעת כן מקבלים אותו לעבודה, ולפי דבריו יש נ"מ טובא בקבלו, דאם מסיים העבודה באיחור של יום או יומיים, על דעת כן רגילים לקבלו לעבוד, אבל אם מאחר בכמה שבועות, מותר לספר עליו.

האם מותר להזהיר ללוקח על הרמאות של בעל החנות כשכוונתו היא לנקום בו על שרימהו

עוד כ' החפץ חיים (שם), וז"ל אם הוא רואה בפירוש שאחד רוצה לרמות לחבירו בסחורה (היינו שמפתהו שהיא מין סחורה פלונית שמפורסמת בעולם למין חשוב, והוא יודע שהוא שקר), או במדות ובמשקלות או בשווי המקח, בודאי צריך לומר לו כדי שלא יבא לזה, אך מאוד צריך לזהר שלא יחסרו הפרטים של לשה"ר לתועלת (המבוארים שם פ"ט ס"ב) עכ"ל.

בתוך הנך פרטים כ' החפץ חיים שצריך לכוון לתועלת של הניזק, ולא משום שיש לו שנאה על שכנגדו (וע"ע בבאר מים חיים הל' לשה"ר כלל י' סק"י) – והדבר שכיח מאוד, כאשר בעל חנות כבר הצליח לרמות את ראובן, ולא היה לו שום אפשרות להוציא הכסף ממנו, ולכן הוא רוצה לנקום בו בכל צורה שיכול, בציור כזה לכאורה יש איסור לראובן לספר לשמעון, לא מיבעיא משום האיסור של "לא תיקום ולא תיטור", אלא גם אין לו היתר לספר לשה"ר כדי להזהיר את שמעון, כאשר כוונתו אינה דווקא לתועלת של שמעון, אלא כדי לנקום בבעל החנות. אמנם ע' בבאר מים חיים (הל' רכילות כלל ט' סק"ח בהג"ה) שהביא מחלוקת בזה, דהרי נפסק בשו"ע (ח"מ ס"י תכ"א ס"ג) שאם רואה אחד מישראל מכה חבירו, ואינו יכול להצילו אא"כ יכה המכה, מותר להכותו כדי לאפרושי מאיסורא, והסמ"ע (סק"ח) כ' שאם כוונתו לשם שנאה ולא כדי להציל את המוכה, אסור להכותו אע"פ שהוא לאפרושי מאיסורא, אבל הט"ז (שם ד"ה כדי) חולק על הסמ"ע, וכתב דכיון דדינא הוא שיכול להציל את המוכה ע"י הכאת המכה, מה לי בזה שיש לו שנאה על המכה, מ"מ הוא עושה מצוה להציל את המוכה, וכי בכוונת הלב תליא מילתא, הרי בהאי מעשה שפיר קעביד, ומצוה קעביד.

להלכה מרן הגריש"א זצ"ל פסק (ביאור ארחות חיים על חפץ חיים הל' רכילות כלל ט' הערה מ"ה) שחייב לסלק שנאתו מלבו כדי להכותו, אבל אין לו פטור מלהכותו אם אינו מסלק השנאה מלבו, אלא חייב להצילו, ויקבל עונש ע"ז שיש לו שנאה (וע"ע בצינוני הלכה על הל' נישואין עמוד שמ"ז, ובהערות מרן הגריש"א זצ"ל כעל פסחים פ"ז:), וע"ע כעין זה בבאר מים חיים (הל' רכילות פ"ט סק"ג).

לשון הרע כשמכוון לתועלת וגם משום שנאה

עוד יש להוסיף בהאי ספק, האם מותר לספר לשה"ר כאשר כוונתו לשני הדברים, גם לתועלת וגם משום שנאה. הבאר מים חיים (הל' לשה"ר כלל י' הערה י') הביא משאחז"ל (ע' רמב"ם הל' תשובה פ"ו ה"ה ורמב"ן בראשית ט"ו י"ד) על עונש העכו"ם המצערים את ישראל, אף שמקיימים בזה גזירת הקב"ה, מ"מ הם אינם מכוונים לתועלת רק מצד שנאה, ושמחים בצרתינו, והכי נמי דכוותיה עכ"ל, משמע שאם לא היה "רק מצד שנאה", לא היו נענשים. אבל מאידך גיסא, כ' בהל' רכילות (כלל ט' ס"ב אות ג') "שיכוון רק לתועלת", משמע שאסור לכוון כוונה נוספת. ומרן הגר"ח קניבסקי שליט"א הביא ראיי לדמות שאלה זו להספק בב"מ (ל). בענין הטיפול באבידה, "לצורכו ולצורכה מהו", והכרעת החפץ חיים ז"ל שאסור (ע' אהבת חסד פ"ז נתיב החד סק"ב – ושעה"צ ס"י שט"ז סק"ג), ויש עוד כמה ראיות בספק זה ואכמ"ל.

בעל חנות שמרמה בפחות משתות

עוד כ' החפץ חיים (הל' רכילות כלל ט' ס"י בהג"ה) שאם בעל החנות רוצה לרמות את הלוקח באופן שהאונאה היא פחות משתות, אפשר דאין היתר לומר לו, ומ"מ במדות ובמשקלות צריך לומר לו בכל אופן, שבמדה ובמשקל המקח בטל גם בפחות מכדי אונאה. והסביר בבאר מים חיים (שם סק"ז) די ש להסתפק באופן שהאונאה היא פחות משתות, דאמנם אסור לרמות גם בפחות משתות (שו"ע ח"מ ס"י רכ"ז ס"ו), וא"כ צריך לומר לו, אבל מאידך גיסא כיון שהוא ספיקא דדינא, דיי"א שמותר לרמות לכתחילה בפחות משתות, א"כ לפי שיטה זו אסור ללכת לרגל עליו, וסיים החפץ חיים זצ"ל דאפשר כיון שהוא ספק דאורייתא, זיל הכא לחומרא לעניו אונאה, וזיל הכא לחומרא לענין סיפור לשה"ר.

אמנם הגר"ד לנדו שליט"א (הובא בביאור ארחות חיים על החפץ חיים הל' רכילות כלל ט' הערה מ"ג) הקשה, כיון דקיי"ל להלכה שאסור למוכר להונות אפילו בפחות משתות, א"כ הקונה ממנו מכשיל את המוכר, ואמנם הקונה אינו יודע שמכשיל את המוכר, אבל זה דומה למושיט יין לנזיר כשהוא חושב שנותן לו

מיס צבועים, שבודאי נחשב כלפניי, וא"כ למה לא נתיר לומר לו שלא יקנה שם כדי להצילו מהאיסור של לפניי. ואמנם אם הוא לא יקנה מהמוכר, ישראל אחר יקנה ממנו, והרי יש מחלוקת בין המל"מ (הלי מלוה ולוה פ"ד ה"ב) והפני משה (הובא במל"מ) אם זה נחשב כתרי עברא דנהרא או כחד עברא דנהרא, אבל להלכה רוב אחרונים פוסקים דצריך להחמיר שזה נחשב כתרי עברא דנהרא כשיטת המל"מ (וכן פסק בשו"ת רע"א מהדו"ק סי' קפ"ד – אמנם בשו"ת כתב סופר יו"ד סי' פ"ג פסק כמו הפני משה דנחשב כחד עברא דנהרא), אבל אפילו אם נאמר שיש ספק בדבר, מ"מ המכשיל את הזולת בספק עבירה, עובר על לפניי בודאי.

להודיע לקונה שחנות מסויים מוכר במחירים יותר יקר מכל שאר חנויות

אבל אם מחיר החפץ אינו קבוע ורגיל בשוק, כיון שמבואר בערוה"ש (חוי"מ סי' רכ"ז סי"ז) דבכה"ג המכירה ביוקר אינה נחשבת כאונאה (אבל ע' בפתחי חושן דיני אונאה פ"י הערה כ"ה שנראה שהערך ש"י ריש סי' ר"ט חולק). הרי מבואר בחפץ חיים שאסור לספר לאדם שמעוניין לקנות, שפלוגי מוכר ביוקר (דהרי אם אין אונאה בפחות משתות, י"א דאין בכך שום איסור, וממילא אסור לספר לו משום ההפסד של המוכר).

אבל אם הקונה הוא קרובו, י"א (חלקת בנימין ונתיבות חיים) שמותר לספר לו מדין "מבשרך אל תתעלם" כמבואר בכתובות (נ"ד : - פ"ו). שמטעם זה נתנו האמוראים עצות וחתבולות לקרוביהם כדי שלא יתחייבו לתת את ממונם, וי"א דה"ה בשכניו וידידיו שהם כמו קרוביו.

אבל הגר"א גנחובסקי זצ"ל העיר למה אסור לספר לו, אטו אם יש מקום שנותנים הנחה לבני תורה, אסור לגלות להם כאשר עי"ז ימנעו מלקנות בחנויות הרגילות (הובא בארחות חיים על החפץ חיים הלי רכילות פ"ט הערה מ"ג).

גדר של לשה"ר לתועלת

עוד כ' החפץ חיים (הלי רכילות כלל ט' ס"ב אות ג') שצריך להתבונן אם יצמח תועלת מזה, משום שמצוי שאפילו אם יאמר לו, לא ישמע לו, ובבאר מים חיים (סק"ד) הוסיף שהדבר רגיל מאוד בעניני שידוכין, ששום דיבור לא יועיל להפרידם, ואחר שהשתדך מצוי מאוד בעוה"ר שאחד מספר לחבירו שפלוגי אמר עליך כך וכך. כמו"כ מצוי שחתן מספר לכלה אחרי החתונה מה שפלוגי אמר עליך ב"בירורים", והדבר איסור גמור, משום שהאיסור של לשה"ר הוא גם כשהבעל מספר לאשתו (ע' חפץ חיים הלי לשה"ר כלל ח' ס"י), אא"כ יש בזה תועלת להבא, כגון שהיא מוכרת בחנות ונותנת הקפה לאנשים רעים שיהיה קשה להוציא מהם אח"כ, ולכן הוא מספר לה את טבעם הרע ומזהירה שלא להקיף להם.

האם מותר להודיע לבעלי גמח"ם שפלוגי מזייף חתימות של ערבים

מה"ט פסק מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א (קב ונקי תשע"ד) שאם יודע על אדם המזייף חתימות של ערבים לצורך קבלת הלוואה, מותר לספר על כך מיוזמתו למנהלי גמח"ם שבאותו עיר, כדי שיזהרו ממתן הלוואה לאותו אדם.

האם מותר לגלות לבעל גמ"ח את השמות של לווים שאינם מחזירים החובות בזמן

ראובן שהוא בעל גמ"ח קטן, פנה לחבירו שמעון שהוא בעל גמ"ח גדול, וסיפר לו שבתקופה אחרונה כמה אנשים שלוו אצלו, לא החזירו את החובות בזמן, ולפעמים היה צריך להמתין תקופה ארוכה עד שהצליח לקבל החזר החוב, ולכן הוא מבקש ממנו שיספק לו רשימה של בעלי חובות שאינם מחזירים החובות בזמן, ובתמורה גם הוא יספק לשמעון הרשימה שיש לו.

והנה לכאורה אם כוונת ראובן ושמעון היא לתועלת, אב"א כדי שהלוח לא יכשל ב"לוח רשע ולא ישלם", ואב"א כדי שהמלוח לא יכשל בלאו של "לא תהיה לו כנושה", מותר להם להחליף את השמות, אבל צריך להקפיד שלא תתגלה הרשימה לאחרים. עוד צריך להדגיש, שלפעמים הלוח מאחר התשלום בכמה ימים או בכמה שבועות, וראובן מרגיש שאינו מסוגל לנהל גמ"ח בצורה כזו, ואילו אצל שמעון, איחור כזה אינו מפריע לו, בכה"ג אסור להגזים ולומר שפלוגי מאחר בהחזרת החוב תקופה ארוכה מאוד, כאשר לגבי שמעון אין לו שום תועלת בלשון הרע זה, משום שהוא אינו מקפיד על איחור של תקופה קצרה.

וראיתי שיש שכתבו עצה נפלאה, שבעל הגמ"ח יקבל את הרשימה עם השמות של הלווים המאחרים לפרוע את החוב, בראשי תיבות, וכשיבוא לוח לבקש הלואה מהגמ"ח, יבדוק האם שמו מתאים לאחד מהראשי תיבות, וא"כ יתקשר לזה שכתב הרשימה, ויאמת את שם המבקש, ובזה ירויח שכל עוד שלוח זה לא יבוא לבקש הלואה, אין בעל הגמ"ח יודע ממנו כלל.

סיפור לשה"ר לאשתו או לבעלה

החפץ חיים (ה"ל לשה"ר כלל י' ס"י"ד בהג"ה) כ' דאפשר מותר לספר לשה"ר לאשתו כדי להפיג דאגתו מלבו, אבל צריך לזהר שיתקיימו כל תנאי ההיתר של לשה"ר לתועלת, ומה שאחז"ל ביומא (ע"ה). על הפסוק "דאגה בלב איש ישיחנה" – שישחנה לאחרים, הכוונה היא גם באופן כזה.

אמנם כבר הזכרנו לעיל שרבינו החפץ חיים (ה"ל לשה"ר כלל ח' ס"י"ג) כ' דיש איסור לשה"ר גם כשמספר לאשתו, ומ"מ מטו משמיה דמרן החזו"א זצ"ל (אום אני חומה ח"ב ח"מ סי' פ"ז עמוד ש"א), שיש מקרים שיכול לספר לשה"ר לאשתו משום דאשתו כגופו, וכאשר כוונתו אינו להרבות שנאה, אלא לפרוק את אשר בלבו, יש להקל בתנאי שברור לו שאשתו לא תספר לאחרים. עוד הובא שם בשם מרן הגרשז"א זצ"ל, שבבעל לאשתו או להיפך, אינו בכלל איסור לשה"ר כשמספרים אחד לשני מה שמציק להם, כיון שהוא חיוב אישות דילהו שכל אחד יסיר מהשני את דאגתו (וע"ע בארחות חיים על החפץ חיים ה"ל לשה"ר כלל י' הערה נ"א), ומביאים בשם מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א, שבבעל ואשתו שמספרים לשה"ר זה לזה מה שמצער אותם, אע"פ שגובל בחשש איסור לשה"ר, מ"מ כיון שמטרת הסיפור היא לצאת חובת השיעבוד וההשתתפות אחד עם השני בדאגה או בצער, מצוה שישמעו זה מזה (שם בתשובות בסוף הספר עמוד תקנ"ב).

סיפור לשה"ר לאחרים כדי להפיג דאגתו – טיפול קבוצתי

כ' הספר חסידים (סי' ס"ד) וז"ל אם יבא איש אצלך, צועק על חבירו מפני שהוא הוכיחו בפניך, ולבו חרה לו, ואומר כי זה שהוכיחו עושה כך וכך, ואומר עליו דברים שלא כהוגן, ואתה יודע בזה כי אחר שיגיד לך לא ילך להגיד אחרים, כי אינו חושש להודיע לרבים, **אך להוציא הדברים מלבו שהם כבדים עליו הוא מגיד, מצוה לשמעו**, ומה שתוכל לתקן כנגד חבירו לחבבו תעשה ותתקן, ותאמר לו פלוגי אוהב אותך, ולמה אתה מדבר כדברים האלה...עכ"ל.

והנה יש נשים שמתאספות יחד ל"טיפול קבוצתי" אצל "מטפלת" (כעין הנחיית הורים), והן מספרות לפני המטפלת בנוכחות שאר הנשים שבקבוצה, את הבעיות שיש להן עם הבן, או עם הבת, או עם בן הזוג, או עם אחרים שבעבודה שלהן, ולמעשה אפילו אם יש היתר של לשה"ר לתועלת כדי שידעו היאך להתמודד עם הבעיה שלהן, אבל זה רק היתר אם מספרות הבעיות ל"מטפלת" לבד כדי שתייעץ מה לעשות, אבל מה ששאר הנשים שומעות את כל צרתה, אע"פ שהן נהנות מהידע, ולומדות היאך הן

צריכות להתמודד אם המצב יקרה להן, אבל אין זה מתיר להן לשמוע לשה"ר על אחרים (חוט שני שמירת הלשון עמוד שס"ט), ואמנם יש מי שטען שהנשים אינן מכירות זו לזו, אבל כמדומני שאין זה נכון, לא מיבעיא אם כולן גרות באותו עיר כמו ששכיח בקבוצות כאלו, אלא גם אם באות ממקומות שונים, מ"מ אחרי פגישה אחת או שתיים הן כבר מכירות זו לזו.

ניתן לצפות ולהוריד את כל שיעורי מרן הרב שליט"א באתרנו:
<http://pninim.co.il/> תחת הלינק: שיעורי הגאון רבי יום טוב זנגר